

דוח מת"ת

איתור ברוכי כישרון במחול

מרכז לידע ולמחקר בחינוך
مركز معلومات وبحث في التربية والتعليم
Center for Knowledge and Research in Education
האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

מחבר: ד"ר עדו ליטמנוביץ
חוקרת מלווה: ד"ר טליה פרלשטיין
אוקטובר 2019

[לשכת המדען הראשי](#) במשרד החינוך והמזכירות הפדגוגית פנו ליוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך בבקשה ללמוד על מחוונים (אינדיקטורים) לאיתור ברוכי כישרון במחול. מערכת החינוך בישראל בוחנת יצירה של מחוון ובו מדדים ברורים לאיתור ברוכי כישרון במחול. הדוח שלהלן נועד לשמש חומר רקע ביצירת מבחן זה.

דוח מת"ת (מידע תומך תכנון) נועד להשיב על שאלות ממוקדות בסוגיות אקטואליות של מתווי מדיניות. התוצר הוא מסמך ממוקד, בהיר ומותאם אישית לצורכי המזמין. דוח מת"ת סוקר ספרות מחקר עדכנית וכן דוחות של מדיניות חינוך. הסקירה נעשית בהתאם לנושא הנדון והיא מכנה את הקוראים להרחבות. חוקרים מהתחום מלווים את כתיבת הדוח, קוראים ומעירים במהלך הכתיבה. על הפקת דוחות מת"ת אחראים חברי צוות היוזמה:

ד"ר תמי חלמיש אייזנמן: מנהלת

ד"ר עדו ליטמנוביץ: עורך הסדרה

מוריה יזרעאלב: עורכת הפרסומים

אילה ולודבסקי יובל: אחראית על הנגשת חומרים וידע ארגוני

אמונה כרמל: מעצבת גרפית

דוח זה נערך בידי מיכל ויזל. בכל שימוש במסמך זה או ציטוט ממנו יש לאזכר את המקור כדלקמן: ליטמנוביץ, ע' (2019). איתור ברוכי כישרון במחול. יוזמה - מרכז לידע ולמחקר בחינוך.

4 מבוא

5 1. אתגרים באיתור ברוכי כישרון במחול

- 5 1.1. מהי ההגדרה לכישרון במחול?
- 6 1.2. האם ניתן להצביע על תכונות ייחודיות להצטיינות במחול?
- 7 1.3. האם מאתרים את הכישרון במחול או את ההשפעה הסביבתית?
- 8 1.4. האם קיים כישרון אחד לכל סוגי המחול?

11 2. סוגי מחוונים לאיתור מחוננות וכישרון במחול

- 11 2.1. מדדים גופניים
- 14 2.2. מאפייני אישיות
- 15 2.3. מאפיינים תפיסתיים

19 3. דוגמאות למחוונים של איתור ברוכי כישרון במחול

- 19 3.1. Talent Identification Tool
- 20 3.2. Talent Assessment Process in Dance
- 21 3.3. Multidimensional Assessment in Dance
- 22 3.4. Swindon Dance

26 4. דגשים ואתגרים במחוונים לאיתור מחוננות במחול

30 חוות דעת על הדוח

- 30 תודות
- 30 הערות כלליות על הדוח
- 31 ההקשר הישראלי

הצטיינות באומנויות הבמה (performance arts), ובתוכן גם מחול, באה לידי ביטוי בקרב ילדים ביכולות גבוהות ביחס לממוצע של בני גילם, ובקרב בני נוער ובוגרים - בביצועים עדיפים ביחס לממוצע הכללי באוכלוסייה. ההצטיינות תלויה בין היתר בכישרון, בנטייה טבעית למקצוע, בתכונות וביכולות גופניות, בהנעה עצמית ובעניין בתחום וכן באימונים. גם לתנאי החיים של המצטיינים, למאמצי הקידום מצד מוריהם ולתמיכה מצד בני משפחתם יש השפעה על איתור ההצטיינות ועל טיפוחה.

מחווון לאיתורם של ברוכות ושל ברוכי הכישרון, ובכלל זה בתחום המחול, הוא כלי הנחוץ למערכות חינוך במטרה לקדם את המצטיינים לגלות את כישרונותיהם, לטפחם ולממשם. היכולת לקדם מטרה זו בתחום המחול מוגבלת, שכן בפועל הוראת המחול במערכות חינוך מועטה. זהו המצב במדינות רבות בעולם וכן בישראל. על פי רוב הוראת המחול לילדים ולבני נוער, ובעיקר ההוראה המקצועית, נעשית במסגרות פרטיות מחוץ לכותלי בית הספר. כיוון שלמסגרות אלו עלות כספית, וכיוון שהן אינן מפוזרות גאוגרפית באופן אחיד וברמה אחידה, הן אינן נגישות לכלל הילדים ובני הנוער. מצב זה נתפס כבלתי שוויוני, שכן הוא מוביל לתת־איתור ולתת־טיפוח של ילדים ובני נוער שיכלו להיות מוגדרים כברוכי כישרון במחול.

בצד סוגיה זו ניצב גם הקושי באיתור יעיל של ברוכי כישרון במחול, בעיקר בגיל צעיר. איתור של תלמידים ברוכי כישרון בגיל צעיר אינו יכול להתבסס על ביצועיהם המקצועיים, דהיינו על ידע תאורטי ועל התנסויות. זאת משום שבגיל צעיר עדיין לא נרכשו ידע והתנסות כאלו. הדבר נכון בכל שטחי ההצטיינות, ובתוכם גם מחול. למשל, אין זה הגיוני לבקש מתלמידי הכיתות הנמוכות להציג סולו מתוך רשימת יצירות מוכרות (רפרטואר), אם לא ניתנה להם הזדמנות ללמוד אותן ולהתאמן עליהן. לפיכך, בדומה לאיתור מחוננים בתחומים אחרים, נדרשים מדדים (קריטריונים) מתאימים המסייעים לזיהוי הכישרון הגלום (הפוטנציאל) של המועמדים. עם זאת, קשה מאוד להגדיר מהם המדדים הנדרשים במקרה של מחול, ומערכות חינוך רבות, כולל מערכת החינוך הישראלית, טרם הגדירו מדדים אחידים וברורים למבחני איתור מחוננות במחול.

בפרק הראשון בדוח שלפניכם נעמוד על אתגרים עקרוניים ומעשיים באיתור ברוכי כישרון במחול. יושם בו דגש על יחסי הגומלין בין הגדרת המשתנים הנמדדים ותוצאות המדידה.

בפרק השני נבחן את המחווונים השונים שבספרות המחקרית בנושא בחלוקה לשלושה מאפיינים: (1) מאפיינים גופניים, (2) מאפייני אישיות ו- (3) מאפיינים תפיסתיים.

בפרק השלישי נציג דגמים לאיתור ברוכי כישרון המתבססים על מחווונים אלו, כגון איתור על פי מספר מצומצם של מחווונים, איתור על פי שקלול של מחווונים רבים ואיתור בדגם רב־מפגשי המערב הוראת מחול ומיונים.

בפרק הרביעי נשווה בין דגמי האיתור הללו בדגש על שאלות של הוגנות ויעילות.

1. אתגרים באיתור ברוכי כישרון במחול

ההצטיינות באומנויות הבמה, ובכלל זה ההצטיינות במחול, היא חלק מזירה רחבה יותר של הצטיינות של תלמידות ותלמידים. על כן כל השאלות המרכזיות על הצטיינות, כישרון ומחוננות - ובראשן השאלה כיצד מאתרים ברוכי כישרון וכיצד מטפחים את כישרונותיהם ומקדמים אותם - מתאימות גם לתחום המחול.¹ מצד שני, יכולות במחול נמדדות בדרך כלל על פי ביצוע של יצירות או לפחות על פי חיקוי תנועות (observation and recall) והוספה של פרשנות להן. הצלחת ביצועים אלו תלויה בהיכרות עם יצירות ובניסיון קודם בכיתת מחול - הכרת המתודה של השיעור, היכרות עם התכנים והתנסות בהם. זאת בשונה ממדדים של רמת משכל, שמושקעים בהם משאבים רבים להתמודדות עם הטיות אפשריות, במטרה למדוד כישרון גלום ולא ידע והתנסות קודמים.

בניגוד לעיסוק הרב מאוד בהצטיינות וברמת משכל גבוהה, המחקרים על מחוננות וכישרון במחול מועטים באופן יחסי. מחקרים מעטים אלו מעלים כמה סוגיות חוזרות בנוגע להגדרת הכישרון במחול, להגדרת המחול ולמטרות האיתור עצמן. להלן נעמוד על אתגרים אלו.

1.1 מהי ההגדרה לכישרון במחול?

הגדרת מחוננות, הצטיינות וכישרון היא סוגיה רחבה ונובעת מתפיסות תרבותיות. הדבר נכון במידה רבה גם לתלמידים "ברוכי כישרון" או "מחוננים" במחול. גישה נפוצה להגדרת מחוננות במערכות חינוך היא גישה של השוואת יכולות. לפי גישה זו, מחונן הוא מי שנמצא במאיונים העליונים של יכולת ושל ביצוע ביחס לבני גילו. גישה זו מתבססת על שיטה פשוטה ויעילה לאיתור, בעיקר בכלל האמור למדידת משכל והצטיינות בלימודים.

אולם בכלל הקשור במחול גם לגישה זו בעיות של מהימנות ותוקף:

- לא קיים בדרך כלל תקנון מוסכם לביצוע במחול, והמדדים הרבים והשונים שמשמשים בהם אינם ניתנים להשוואה.
- קיימת הסתמכות רבה על עמדותיהם ועל העדפותיהם של הבוחנים ועל ההעדפות הסגנוניות של הלהקות ושל בתי הספר למחול העורכים את המבחנים (Oreck, Owen, & Baum, 2003).
- על פי רוב מבחני איתור של מחוננות וכישרון נעזרים בהמלצות של מורים, אולם לאלו מידע מוגבל באשר ליכולות של תלמידיהם בהקשר האומנותי בכלל ובמחול בפרט (Oreck et al., 2003).
- שיעור הניגשים לתהליכי איתור מחוננות במחול נמוך מאוד, וכך שאלת ההצטיינות ביחס לאוכלוסייה מאבדת מתוקפה (Walker, Nordin-Bates & Redding, 2010).
- המבחנים חד-פעמיים, לא מתבצע מעקב אחר תוצאותיהם ונבחנים אינם יכולים לקבל הזדמנות נוספת בגיל מבוגר יותר (Baum, Owen & Oreck, 1996; Oreck et al., 2003).

1 על השאלה הרחבה יותר של איתור מצטיינים ראו "רקע וביור מושגי" בדוח מת"ת: שילוב וקידום מחוננים ומצטיינים בבתי ספר יסודיים הטרוגניים.

- בחינה של ביצועים, הנפוצה מאוד במחול, מתקשה לאתר את הפן המולד ומאפשרת השפעה של משתנים מתערבים (Downing, 2016).

אשר לנקודה אחרונה זו יש לציין כי מבחינה תרבותית, מחוננות וכישרון נתפסים פעמים רבות כמולדים. הגדרה זו טבועה בשפה ובאופן החשיבה על הנושא וגם משפיעה על ביטויו. אולם למעשה החשיפה לתחום המחול חיונית לגילוי יכולות בו, ואף יש הגורסים כי איתור הכישרון הוא שלב חיוני לפיתוחו של הכישרון (Csikszentmihalyi, Rathunde & Whalen, 1997).

אם חושבים על הכישרון במחול כמתגלה מעצמו, עלולים להחמיץ תלמידים שלא נחשפו לתחום. לראיה, הוכח כי תלמידים בעלי ניסיון בתחום כלשהו נמצאים ברוכי כישרון באותו התחום יותר מתלמידים חסרי ניסיון (Ofsted, 2001). לאתגר זה יש להוסיף את הסימון של המחול כתחום נשי. לבנים יהיו פחות הזדמנויות להיחשף למחול, ומורים והורים ייטו פחות לעודד כישרון שלהם במחול אם הוא נתגלה (Schmidt, Jarvis & Slayford, 2006). מנגד, בנות יעודדו לרקוד גם אם אין להן נטייה טבעית לתחום וגם אם המסגרת ללימודי המחול הזמינה להן אינה איכותית.

לבד מאתגר זה של שוויון הזדמנויות, קיים גם קושי ליישם את ההגדרות המשקפות את היכולת הטבעית והמולדת במחול במדדים ברורים לאיתור תכונות גולמיות. לפיכך קיימת כיום מגמה המעדיפה את פיתוח כישרון המחול ודוגלת בעריכת מיונים מעת לעת על פני איתור חד-פעמי בגיל צעיר (Aujla et al., 2014).

פתרון מתבקש לחסרונות של שתי הגישות הללו הוא למצוא הגדרה לברוכי כישרון במחול שכוללת גם את הפן המולד וגם את הניסיון והכישורים הנרכשים. מבחנים המתבססים על הגדרה כזו עשויים לאתר באופן יעיל ומקיף יותר ברוכי כישרון במחול, אולם רק במידה שהם מצליחים לייצר נקודת פתיחה שווה לכלל המתמודדים. בהמשך הדוח יוצגו ניסיונות לייצר מבחנים המתבססים על הגדרה כזו.

1.2. האם ניתן להצביע על תכונות ייחודיות להצטיינות במחול?

חלק מהמחקרים העוסקים בברוכי כישרון במחול מסתמכים על תאוריית האינטליגנציות המרובות ועורכים הקבלה תאורטית בין משכל (אינטליגנציה) בהגדרתו המסורתית לבין כישורים ותכונות הנדרשים למחול. כמו כן מחקרים מסוג זה מבקשים להתבסס על שיטות לאיתור מחוננים עם רמת משכל גבוהה ולערוך להן התאמה למחול (Kay & Subotnik, 1996; Baum et al., 1994).

תאוריית האינטליגנציות המרובות הוצגה על ידי הווארד גרדנר (Howard Gardner) בשנת 1983. התאוריה התפתחה כביקורת על העמדה שלכיה מבחני האינטליגנציה המוכרים (מבחי IQ) מאבחנים את כל בעלי הכישרון. לפי גרדנר, לבני אדם תחומי התמחות שונים, נפרדים זה מזה, שבהם הם מציגים רמות שונות של יכולת. כל תחום כזה מכונה בפיו "אינטליגנציה". ברשימת האינטליגנציות מונה גרדנר גם את "האינטליגנציה הגופנית-תנועתית", "האינטליגנציה המוזיקלית" ו"האינטליגנציה המרחבית", המייצגות בין השאר כישורים שונים הנדרשים במחול. תאוריית האינטליגנציות המרובות לא התקבלה במחקר הפסיכולוגי, בין השאר משום שיש קושי לתאר אינטליגנציות אלו ולמדוד אותן. במקביל, היא זכתה לתהודה רבה ולניסיונות יישום במערכות חינוך מסוימות, שבהן פיתוח שיטות הוראה שונות – למשל הוראת מתמטיקה באופן מוזיקלי – שאמורות להלום את האינטליגנציות השונות.

למולם, יש הטוענים כי ניסיון זה מעיד על חוסר הבנה של תאוריית האינטליגנציות המרובות:

- אם מדידה מסורתית של משכל היא בעלת תוקף נמוך (מחמיצה חלק מברוכי הכישרון), העתקה שלה לתחומים אחרים רק משעתקת את הבעיה.
- פיתוח מבחנים שתוקפם נובע ממבחני רמות משכל, אולם הם בוחנים תחומים אחרים, מניח שיש קשר בין התחומים הנמדדים - למשל בין רמת משכל וכישרון למחול - ושקשר זה ניתן לביטוי באופן המדידה (Warburton, 2002). הדבר דומה לפיתוח כלי למדידת גובה צליל כדי להשתמש בו למדידת גובה של בניין.
- עמדתם של המצדדים בתאוריית ריבוי האינטליגנציות מתעלמת ממאפיינים שאינם תלויי כישרון אך נתפסים כחיוניים למחול, כגון גמישות של המפרקים, המאפשרת את תנועת הרקדנים או מגבילה אותה.

נוסף על כך קיימים מתנגדים לתאוריית האינטליגנציות המרובות. אלו טוענים כי אין לערוך הקבלה בין סוגי כישורים שונים, שכן אין ביניהם כל קשר. לפי עמדה הפוכה לעמדת האינטליגנציות המרובות, לתחומים שונים של כישרון יש מכנה משותף בסיסי להם, שהוא ההגדרה הכללית של מחוננות או כישרון. במילים אחרות, מי שניחן ביכולות כלליות גבוהות בהכרח בורך בכישרון, וכישרון זה יתגלה בשטח זה או אחר. גם תאוריה זו מבחינה בהבדלים בין שטחי כישרון והצטיינות שונים ובצורך לפתח לכל תחום מבחן איתור נפרד. עם זאת, לדידה הבדלים אלו שוליים, ומדובר בביטויים שונים לאותה תכונה, המכונה מחוננות או כישרון (Subotnik et al., 2011).

בדוח זה אומצה עמדת ביניים המציעה לבחון כל שטח התמחות בנפרד ולהתמקד בפנים השונים הנדרשים להצלחה ולהצטיינות בו. לפי עמדה זו, הכישרון בתחום מסוים, כגון מחול, מתבסס בין השאר גם על נטיות טבעיות באותו התחום וגם על מבנה אישיות התומך בהצטיינות (Gagné, 2000). כך ניתן לאתר ברוכי כישרון במחול גם על פי כישורים המהותיים רק למחול וגם על פי מאפיינים של הצטיינות בכל תחום (Downing, 2016).

1.3. האם מאתרים את הכישרון במחול או את ההשפעה הסביבתית?

בכל תחומי החיים ילדים יכולים להתפתח יותר ולהפגין את יכולותיהם וכישרונם באופן טוב יותר כאשר הם מקבלים תמיכה מתאימה מההורים ומהסביבה מגיל צעיר (Zimmerman, 2004). למשל, ילד שקוראים לו סיפורים יפתח אוצר מילים עשיר יותר ודמיון פורה יותר מאשר ילדים שלא קוראים בפניהם. הדבר נכון גם לפיתוח הכישרים במחול: ילדות וילדים שהוריהם שולחים אותם לחוגי תנועה ומחול מגיל צעיר, שאיכות החוגים הזמינים להם גבוהה ושסביבתם מעודדת את השתתפותם בפעילויות שונות של מחול (ובמקרים מסוימים אף דוחפת אותם לכך), ייטו לרקוד יותר ולפתח מיומנות גבוהה יותר במחול מילדים שתנאי החיים שלהם שונים. דוגמה לכך היא, כאמור, שבנות המבקשות לרקוד זוכות לעידוד רב הרבה יותר מבנים המביעים עניין בתחום; זאת עקב תפיסות מגדריות הנוגעות למחול. לכן ניתן לשער שמבין ברוכי הכישרון במחול שלא אותו יש יותר בנים מבנות.

ניתן להגדיר את ברוכי הכישרון במחול כאנשים בעלי תכונות מולדות תומכות שזכו להתנסות במחול ונוסף על כך גם עומדים לזכותם משתנים מתערבים מקריים שהשפעתם חיובית, כגון תמיכה של הסביבה (Downing, 2016). תפיסה זו משקפת מציאות מורכבת שבה יש יתרון לבעלי הון תרבותי בתחום. יישום של התפיסה - למשל איתור ברוכי כישרון מקרב ילדים שרקדו מגיל צעיר - עשוי להיות יעיל מאוד לסימון הילדים שיוכלו להצליח כרקדנים מקצועיים. יתרה מזו, תפיסה זו גם מתחברת לטענה ולפיה במקום להגדיר מראש כישרון ולהחיל הגדרה זו על מחול, יש לברר מהם המאפיינים המשותפים לרקדנים מקצועיים ולחפש מאפיינים אלו כדי לנבא הצלחה של מועמדים חדשים (Warburton, 2002; Walker et al., 2010).

אולם יישום של תפיסה זו, שאכן מתבצע בפועל בלהקות מקצועיות רבות, נוטה לשמר מאפיינים שאינם בהכרח רלוונטיים (כמו מבנה גוף), ושאינם נתפסים הוגנים (כמו מעמד חברתי-כלכלי גבוה). לכן בעוד שיש לראות בשיטה זו תיאור של המציאות, יש לשקול את המשך יישומה, המחזק מציאות של אי-שוויון וחוסר ניעות (מוביליות) חברתית (Oreck et al., 2003).

שיטה חלופית שתיבחן בדוח זה מבקשת לעקוף משתנים סביבתיים - למצוא דרך להפוך אותם לחיוניים פחות להצלחה במבחני איתור, או לתת להם שקלול שלילי בשם העדפה מתקנת. דוגמה לכך, שתיבחן בפרק השלישי בדוח, היא מתן רקע במחול לכל המועמדים במבחן איתור על ידי הוראה של מחול והתנסות בו לפני מבחן האיתור עצמו. דוגמה נוספת שתיבחן בדוח היא קיום מערך שיעורים שבהם נלמדות טכניקות מחול ושהתצפיות הנערכות בהם על הלומדים משמשות במקביל כלי לאיתור כישרון.

1.4. האם קיים כישרון אחד לכל סוגי המחול?

מלבד המשתנים הסביבתיים המשפיעים על התלמידים המאותרים, קיימים גם משתנים חברתיים המשפיעים על המאותרים. כאמור, המאותרים הם רקדנים מקצועיים ומורים למחול שבדרך כלל מתמחים בסגנון אחד של מחול. הם נוטים אפוא לתפוס מחול לפי סגנונות מסוימים ולהתעלם מסגנונות אחרים. במקביל, חוקרים רבים המציעים מחוונים לאיתור ברוכי כישרון במחול מתרכזים בהגדרתו המערבית של מחול, ובעיקר בבלט קלסי (Subotnik, 2002) ובמחול מודרני (Aujla & Redding, 2014; Downing, 2016).

יש היגיון בצעד זה, שכן הבלט הקלסי והמחול המודרני הם שניים מסגנונות המחול הבולטים ביותר והרווחים ביותר, בעיקר במערב. עם זאת קיימים הבדלים בין הכישרים הנדרשים בכל אחד מהתחומים. נוסף על כך קיימים הבדלים בין הכישרים הנדרשים בסגנונות ריקוד אלו לכישרים הנדרשים בסגנונות אחרים של מחול, כגון ריקודים מסורתיים, ריקודי זוגות והיפ הופ. שלישית, איתור על פי מחוונים המתאימים לבלט ולמחול מודרני מעניק יתרון ברור לתלמידות ולתלמידים שיש להם ניסיון קודם בתחומים אלו (Oreck et al., 2003). מכל אלו עולה שעדיף לפתח שיטות איתור שונות לכל סגנון מחול בנפרד או לפתח מבחן המאתר כישרון "כללי" במחול, שבו לא קיימת הטיה לטובת סגנון מחול יחיד (Baum et al., 1996).

לסיכום, האתגרים המרכזיים בבניית מחוונים לאיתור ברוכי כישרון במחול הם:

- א. **הבהרה של המאפיינים הנבדקים** - האם הדגש באיתור הוא על ביטויים להצלחה ועדיפות יחסית על פני אחרים או על יכולות גלומות? חלק מהמדדים (למשל הצטיינות בביצוע במחול) קל יותר לאתר מאחרים, אולם דווקא משום כך הם עלולים לקבל עדיפות על פני מאפיינים אחרים, חשובים לא פחות, שקשה לאתרם.
- ב. **הבהרה מהי ההגדרה של מבחן האיתור** - האם יש להתמקד ביכולות כלליות של מחוונים, ביכולות ייחודיות למחול, או לבחון שילוב שלהן?
- ג. **התייחסות לגורמים מתערבים במימוש הכישרון למחול** - התייחסות כזו עשויה להיות הכלה של גורמים אלו במחוונים שמבקשים לאתר, שקלול שלהם בציינון או ניסיון לעקוף אותם.
- ד. **בחירה של סגנונות המחול שעל פי קנה המידה שלהם מנהלים את מבחני האיתור לברוכי הכישרון במחול** - הגדרה זו נחוצה כדי להתאים את מבחני האיתור לתוכניות ההכשרה במחול שאליהן מבקשים מועמדים להתקבל. כמו כן ההגדרה נדרשת על מנת לשקף לבוחנים את הטיותיהם התרבותיות, העלולות לתת עדיפות לנבחנים בעלי ניסיון קודם.

להרחבה

Aujla, I. J., & Redding, E. (2014). [the identification and development of talented young dancers with disabilities](#). *Research in Dance Education*, 15(1), 54-70.

[מאמר המציע דרכים לאיתור כישרון במחול לצעירים עם מוגבלויות]

Baum, S. M., Owen, S. V., & Oreck, B. A. (1996). Talent beyond words: Identification of potential talent in dance and music in elementary students. *Gifted Child Quarterly*, 40(2), 93-101.

[מחקר המציג כלי מדידה לאומניות הבמה לאיתור כישרון בקרב ילדים. הכלי נוסה ותוקף על קבוצת ילדים בסיכון בני 7 במוזיקה ובמחול בנפרד]

Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1997). *Talented teenagers: The roots of success and failure*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

[ספר הסוקר באופן כללי מאפיינים של הצלחה ושל כישלון בקרב בני נוער ברוכי כישרון]

Downing, C. (2016). Identifying and developing talent in contemporary dance. *Mōtiō: Postgraduate Journal for Dance Practice and Research*, 2, 34-43.

[מאמר המציג את שיטתו של גנייה (Gagné, ראו להלן) ומבקש להתאים אותה לאיתור כישרון במחול]

Gagné, F. (2000). [A Differentiated Model of Giftedness and Talent \(DMGT\): Year 2000 Update](#).

[מסמך קצר ובו מציג גנייה את עיקרי התאוריה שלו ובראשם הפרדה בין מחוננות (מולדת) לכישרון (שתלוי גם במחוננות, גם בגורמים סביבתיים וגם באימון)]

Kay, S. I., & Subotnik, R. F. (1994). Talent beyond words: Unveiling spatial, expressive, kinesthetic, and musical talent in young children. *Gifted Child Quarterly*, 38(2), 70-74.

[מאמר קלסי זה מוקדש לאבחון מחוננות במחול באימוץ מחוננים לאיתור מחוננות אינטלקטואלית]

Ofsted. (2001, December). [*Providing for gifted and talented pupils: An evaluation of Excellence in Cities and other grant-funded programmes*](#). London, England: Ofsted.

[דוח של המשרד למדדים בחינוך של ממשלת אנגליה שבו נבחנות תוכניות המחוננים והמצטיינים במדינה]

Oreck, B. A., Owen, S. V., & Baum, S. M. (2003). [*Validity, reliability, and equity issues in an observational talent assessment process in the performing arts*](#). *Journal for the Education of the Gifted*, 27(1), 62-94.

[במחקר זה מציעים מחוננים לאיתור מחוננות במחול על סמך כישרון בלבד, כולל אוכלוסיות מוחלשות]

Schmidt, B., Jarvis, C., & Slayford, V. (2006). *Constructing a pyramid of progression for talent in dance – Dancers of the future: What are we looking for in the search for exceptionally talented young dancers?* Coventry, England: The National Academy for Gifted and Talented Youth.

[מאמר המתאר את רציונל המיונים בלהקת הצעירים של בית הספר למחול של סווינדון]

Subotnik, R. F. (2002). Talent developed: Conversations with masters in the Arts and Sciences – Eliot Feld: Innovator in choreography and dance company development. *Journal for the Education of the Gifted*, 25(3), 290-302.

[מחקר בנושא יצירת מבחן לאיתור כישרון ומחוננות של ילדים בבלט, המדגיש גמישות, מדדים גופניים וזיכרון תנועתי]

Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. C. (2011). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological science in the public interest*, 12(1), 3-54.

[מאמר הסוקר את הידע הקיים על תחום המחוננות באופן כללי ומתייחס למחוננות במחול כחלק מתפיסה רחבה יותר של המחוננות באשר היא]

Walker, I. J., Nordin-Bates, S. M., & Redding, E. (2010). Talent identification and development in dance: A review of the literature. *Research in Dance Education*, 11(3), 167-191.

[במאמר זה נטען כי אין מאפיין אחד ברור לאיתור כישרון, אך תוצאות גבוהות של מאפיינים שונים של מחול יוצרות יחד תמונה טובה יותר המאפשרת לאתר כישרון]

Warburton, E. C. (2002). From talent identification to multidimensional assessment: Toward new models of evaluation in dance education. *Research in Dance Education*, 3(2), 103-121.

[מאמר שמוצע בו מודל רב־ממדי להערכת כישרון ריקוד]

Zimmerman, E. (2004). [*Introduction to artistically and musically talented students*](#). In S. M. Reis & E. Zimmerman (eds.), *Essential Readings in Gifted Education. Artistically and Musically Talented Students* (pp. xxxiii-xxxiv). Thousand Oaks, CA: Corwin press.

[מאמר פתיחה לאסופת מאמרים העוסקת בכישרון של תלמידים בשטחי האומנות, ומציג סוגיות מרכזיות בתחום]

2. סוגי מחוונים לאיתור מחוננות וכישרון במחול

פרק זה סוקר מחוונים לאיתור ברוכי כישרון במחול. אלו נחלקים באופן כללי למאפיינים גופניים של מועמדים, למאפייני אישיות שלהם ולבחינה של מהירות התפיסה ושל עומקה ביחס למחול. חלק ממאפיינים אלו הם מולדים ויציבים, בעוד אחרים מתפתחים בהשפעת אימונים או סביבה וכן כתלות בגיל המועמדים. ראו להלן טבלה המסכמת את המדדים המרכזיים לפי חלוקה לסוגיהם:

היבט גופני	היבט אישיותי	היבט תפיסתי
<ul style="list-style-type: none"> מבנה גוף מדד אחוזי שומן בגוף (רלוונטי יותר לבלט) גמישות מפרקים 	<ul style="list-style-type: none"> תשוקה למחול פרפקציוניזם סתגלני כישורים בין-אישיים 	<ul style="list-style-type: none"> יצירתיות (מתאימה יותר למחול מודרני והיפ הופ)
<ul style="list-style-type: none"> מאפיינים משתנים (תלוי גיל, אימון או סביבה) כושר גופני כוח פיזי (רלוונטי יותר למחול מודרני והיפ הופ) שיווי משקל קואורדינציה תחושה של המרחב תחושה פנימית של הגוף (פרופריוספציה) - יש טענה שהיא יציבה למחצה ותלויה אימון למחצה גמישות שרירים - אך זה מאפיין שעשוי להיות הן יציב הן תלוי אימון 	<ul style="list-style-type: none"> הנעה עצמית הנאה ממחול יכולת מיקוד 	<ul style="list-style-type: none"> זיכרון לתנועות מוזיקליות תחושת מרחב (spatial awareness) הבנה של אסתטיקה בסגנון הריקוד (למשל חניניות בבלט, תנועות קטועות בהיפ הופ) יכולת הבעה גופנית עמידה מול קהל

בפרק זה נתייחס לכל אחד מסוגי המדדים בנפרד: נציג את סוג המדד ואת השאלה האם הוא מתייחס ל"מצוינות" או ל"כישרון" במחול. כמו כן נפרט את המדדים המשתייכים לסוגים כלליים אלו ואת נקודות החוזק והחולשה שלהם, ובתוך כך נבחין בין מאפיינים יציבים ומאפיינים הניתנים לאימון ופיתוח.

2.1 מדדים גופניים

המאפיינים הגופניים הם מהבולטים ביותר במחקר על איתור ברוכי כישרון במחול - זאת משום שמחול הוא אומנות במה גופנית. אולם גורמים נוספים תורמים להתמקדות במאפיינים הגופניים במהלך מבחנים לאיתור ברוכי כישרון:

- קל באופן יחסי למדוד אותם.
- מדידה שלהם היא חלק מהמורשת של הוראת מחול (בעיקר בבלט קלסי).
- לרקדנים מקצועיים רבים הנחשבים מוצלחים, בעיקר בבלט קלסי, מאפיינים גופניים זהים (Wilmerding, McKinnon & Mermier, 2005).

מנגד, יש הטוענים שמדדים אלו או חלק מהם אינם רלוונטיים להצלחה במחול או להצלחה בסגנונות מחול שאינם בלט. כמו כן קיימת התנגדות לאיתור של "טיפוסים אידיאליים"

למחול, שכן שיטה כזו מנציחה דימוי גוף מסוים, בעיקר של רקדניות, ומביאה למשטור גופן של מועמדות לאיתור כישרון ושל רקדניות חובבות ומקצועיות. הביקורת נגד בחינת מדדים גופניים נשמעת בעיקר ביחס למשתנים גופניים יציבים, כגון מבנה הגוף וגודלו, מדד אחוזי השומן בגוף וגמישות המפרקים.

קיימת ביקורת גם על המדידה של מאפיינים התלויים בגיל המועמדים, באימון קודם שלהם ובסביבתם לצורך איתור כישרון. מדובר במדידה של כושר גופני, כוח פיזי (בעיקר במחול מודרני ובהיפ הופ), שיווי משקל, תיאום עצבי-שרירי (קואורדינציה) ותחושה של המרחב. נטען שמדידה שלהם חסרת תוקף, שכן היא מתבצעת בגיל שבו כשרים אלו גלומים עדיין וטרם התממשו. טענה נוספת היא שכל המדדים הגופניים הללו משתנים לאורך זמן בעקבות אימונים וכן באופן טבעי במהלך ההתבגרות הגופנית (Aujla & Redding, 2014). שלישית, נטען שמדידה של מאפיינים אלו מנציחה אי-שוויון במבחני איתור, שבהם מועמדים בעלי ניסיון במחול, שפיתחו כבר כשרים מסוימים, נבחנים לצד מועמדים חסרי כל ניסיון (Walker et al., 2010).

תחושה פנימית של הגוף (פרופריוספציה) וגמישות שרירים הם משתנים שיש הרואים בהם תכונות מולדות ויציבות, הגם שבשנים האחרונות נוטים לראות בהם כשרים הניתנים לפיתוח. לכן שני סוגי הביקורת נשמעים לגביהם.

להלן מוצגים בקצרה מדדים גופניים מרכזיים הנבחנים באיתור ברוכי כישרון במחול. חלק מהם ניתנים לפירוק (למשל כוח פיזי, שניתן לבחון בחלק גוף עליון ובחלק גוף תחתון בנפרד). חלק מהמדדים שאינם מופיעים הם צירוף של כמה מאפיינים - למשל "זמישות" (agility), שהיא חיבור של כוח פיזי, גמישות ושיווי משקל. ההגדרות להלן עוקבות אחרי רשימה שמציעים ווקר ועמיתיה (Walker et al., 2010) ומבוססות במידה רבה עליה; חלק מההגדרות מבוססות על מקורות נוספים, כפי שמצוין בטקסט. בצד המונח העברי מוצגים מונחים לועזיים המקבילים לו.

2.1.1 מאפיינים גופניים מולדים

מבנה גוף וגודלו (Anthropometry, body fat, body size): באיתור רקדניות ברוכות כישרון, בעיקר בבלט קלסי, קיימת נטייה להעדיף רקדניות בעלות מבנה גוף צר, אחוזי שומן נמוכים בגוף וכאלו המאחרות להתבגר (late maturer). כמו כן יש העדפה לרקדניות בעלות גוף קטן, משום שקל להניפן.

גמישות מפרקים (hypermobility): גמישות מפרקים מאפשרת טווח תנועה רחב, שהוא תכונה חשובה בריקוד ובעיקר בבלט קלסי. עם זאת חלק מהרקדנים בעלי הגמישות במפרקים סובלים מגמישות יתר, שעלולה להוביל לפציעות. לכן ייתכן שלא כדאי להדגיש מאפיין זה.

יש לציין שאף על פי ששני מאפיינים אלו הם מולדים ויציבים, הם מייצרים דגם שרקדנים מנסים לחקותו. התוצאות, מלבד תסכול, עלולות להיות פגיעה בגוף של מועמדים ושל רקדניות ורקדנים מקצועיים.

2.1.2. מאפיינים גופניים ניתנים לפיתוח

כושר גופני (aerobic and anaerobic fitness): היכולת להניע את הגוף לאורך זמן ובזמן מאמץ היא בסיסית להופעות מחול. כידוע, כושר גופני הוא מאפיין שניתן לשפרו באמצעות אימון. יש לציין שאימוני מחול בכיתה, בעיקר בבלט קלסי, בדרך כלל אינם מביאים את הרקדנים לכושר הנדרש להופעות.

כוח פיזי (muscular strength, upper body strength, lower body, muscular power): היכולת לאמץ את הגוף גם היא מאפיין בסיסי הנצרך לריקוד, והוא משפיע בין השאר על קפיצות ועל הרמות של רקדנים אחרים. לכן יש נטייה לאתר רקדנים גברים על פי מידת כוחם. כוח פיזי, בעיקר בחלק התחתון של הגוף, מפחית פציעות במחול.

שיווי משקל (balance, physical control): היכולת לאזן את הגוף במנחים שונים היא תכונה בסיסית בשליטה על הגוף ונדרשת בכל סגנונות המחול.

תיאום עצבי-שרירי (coordination): קואורדינציה היא מאפיין בסיסי של שימוש בגוף, כולל במחול: זוהי המידה שבה יכולים רקדנים לתכנן ולהוציא לפועל תנועות מרובות ברצף.

נוסף על רשימת המדדים הגופניים המשתנים, קיימים שני מדדים מרכזיים לאיתור כישרון במחול שנמצאים בתווך בין מדדים יציבים למדדים משתנים:

גמישות שרירים (flexibility, range of motion): מאפיין בעל ערך אסתטי במחול ואחד המאפיינים הבסיסיים של רקדנים מקצועיים. מאפיינים מולדים קובעים את טווח גמישות השרירים האפשרית. כך למשל, הטווח בקרב בנות רחב יותר מהטווח בקרב בנים. כמו כן נראה שמועמדים מאותרים למחול גמישים יותר במוצע מבני גילם. אולם במקביל, נראה שאימון יכול לסייע לרקדנים למצות את הגמישות הגלומה של כל אחד מהם (Chua, 2015).

תחושה כנימית של הגוף (propioception): תחושת הגוף מתפתחת תוך כדי ריקוד ומסייעת לרקדנים לשחזר תנועות מראייה. כמו כן היא מסייעת ליכולת היצירתית שלהם לאלתר תנועות מחול משלהם (Chatzopoulos et al., 2018; Wang et al., 2016). תחושת הגוף חשובה בעיקר בסגנונות מחול שבהם מעודדים את הרקדנים לראות עצמם יוצרים או מפרשים, ולא רק מבצעים.

מחקרים מהעשור האחרון מעידים שמאפיינים גופניים נבדקים במרבית מבחני המיון ללהקות ריקוד ותוכניות לרקדנים צעירים ובוגרים (Walker et al., 2010; Armstrong, 2019). בעוד שאין עוררין על כך שרבים מהמאפיינים הגופניים הנבדקים חיוניים למחול, חשוב לזכור שרבים ממאפיינים אלו מתפתחים לאורך זמן ולכן התוקף שלהם לאיתור כישרון בנקודת זמן אחת מוטל בספק (Aujla, 2014). יתר על כן, יש לזכור שחלק מהמאפיינים, כולל היציבים שבהם, מוטים תרבותית כלפי סוגי ריקוד מסוימים וגם מנציחים תפיסות אסתטיות שמרניות המאותרות בימינו.

2.2. מאפייני אישיות

מאפייני אישיות מסוימים, כגון יכולת הנעה פנימית והתמדה רווחים אצל מקצוענים בתחומים רבים, ובהם מחול. לכן מדגישים יותר ויותר את חשיבותם של מאפיינים אלו באיתור ברוכי כישרון במחול - לצד המאפיינים הגופניים - כתכונות בסיסיות משלימות. באופן עקרוני, רוב המאפיינים הללו נטועים במבנה האישיות, אולם יכולים לעבור שינויים בטווח מסוים. לכן ברשימה מוזכרים רק מבנה אישיות פרפקציוניסטי וכישורים בין-אישיים כמו יציבות. זאת בזמן שתכונות אחרות כמו הנעה עצמית, תשוקה והנאה ומיקוד נזכרות כמאפיינים שאפשר להקנות אותם וכן להשפיע עליהם לחיוב או לשלילה לאורך זמן.

2.2.1. מאפייני אישיות יציבים

פרפקציוניזם סתגלני (adaptive perfectionism): פרפקציוניזם פירושו העמדת אמות מידה גבוהות לביצוע ורצון להביא כל פעולה לכדי שלמות. הוא מוכר כמאפיין אישיות קבוע. כאשר פרפקציוניזם תואם לדרישות המציאות, כלומר מסתגל לאילוצים ולמגבלות של הרקדן, הוא נחשב לתפיסת חלק מהחוקרים מנבא טוב להצלחה, או לפחות מנבא לשיעור שחיקה נמוך יחסית בקרב רקדנים (Cummins & Duda, 2012). עם זאת, יש לזכור שפרפקציוניזם מתואם גם עם דימוי עצמי נמוך ועם רמה גבוהה יחסית של חרדות. אלו בתורם קשורים לרמה נמוכה של רווחה בקרב רקדנים ועלולים גם לפגום בביצועיהם.

כישורים בין-אישיים: אפשרויות למידה מאחרים וקיומה של סביבה תומכת הם מאפיינים חיצוניים מקריים שתומכים ברקדנים. אולם רקדנים היודעים להתחבר למורים, לעמיתים ולאחרים משמעותיים מסוגלים לנצל טוב יותר את מצבם ולפיכך לקדם עצמם. לכן אין זה מפתיע שרקדנים מקצועיים מאופיינים בפתחות רבה יחסית וביכולת תקשורת בין-אישית גבוהה. במקביל לכך, בעוד שניתן לאמן יכולות בין-אישיות ולשפרן, מדובר בראש ובראשונה במאפיין אישיות (Chua, 2015).

2.2.2. מאפייני אישיות שניתן להשפיע עליהם

הנעה עצמית (motivation, internal motivation): רצון של רקדנים להגיע להישגים גבוהים ביחס לעצמם או ביחס לאחרים, בשל תפיסה עצמית והנאה מהישגים, בשל לחץ חיצוני או בשל רצון בהערכה של אחרים. אף על פי שהנעה פנימית נתפסת כקשורה להנאה מהתחום יותר מאשר הנעה חיצונית, שתיהן חיוניות להתמדה באימונים (Walker et al., 2010) ולמחויבות לתחום (Aujla et al., 2014).

יכולת מיקוד (focusing): המיקוד כולל עניין כללי במחול, עניין בנלמד בכל שיעור, תשומת לב למורה ותשומת לב עצמית בזמן התנועה (Baum et al., 1996). מובן שמגוון משתנים עלולים להשפיע על מיקוד בזמן האיתור, ולכן יש לבחון מדד זה בזהירות. במידת הצורך יש גם לברר עם המועמד אם גורם כלשהו מפריע לו להתמקד. יש הכוללים את יכולת המיקוד בתוך ההנעה העצמית (Baum et al., 1996), ויש המפרידים אותן.

תשוקה לתחום והנאה ממנו (passion, enjoyment): כאמור, הנאה ממחול נתפסת כגורם המניע להתמיד בו. נוטים להפריד תאורטית בין תשוקה הרמונית - כזו שאינה מונעת מרקדנים להתעניין גם בתחומים אחרים וליהנות מהם - לתשוקה אובססיבית למחול, שהיא גורם סיכון פסיכולוגי. אולם היכולת לאתר תשוקה ולדעת להבחין מה טיבה אינה גבוהה, פרט למקרים קיצוניים (Aujla et al., 2014).

חשוב לשים לב שלמאפייני אישיות אלו השפעה רבה על השלומות (Well being) של רקדנים ועל הערכתם העצמית. לכן יש לבחון רמות בסיסיות שלהם גם כסולם להערכה (benchmark) לאורך זמן (Aujla et al., 2014).

2.3. מאפיינים תפיסתיים

סעיף זה עוסק במאפיינים הקרובים ביותר בהגדרתם ל"אינטליגנציה" של מחול, כלומר הקשורים לאיתור הייחודי של ברוכי הכישרון בתחום המחול. מצד אחד מדובר במאפיינים הרווחים בקרב רקדנים מקצועיים, בדומה למאפיינים הגופניים שהוזכרו. מצד שני מדובר בכישורים שאינם כלליים, אלא קשורים במיוחד לתחום המחול ולתחומים הקרובים לו. לכן נראה כי ברוכי כישרון במחול הם המועמדים לאיתור שיש להם את המאפיינים התפיסתיים האלה. יחד עם זאת, עולה מן המחקר שכל המאפיינים התפיסתיים של מחול ניתנים לפיתוח. מכאן עולה ההמלצה להתייחס אליהם (או להעדרם) בזירות במבחני איתור של ברוכי כישרון במחול.

2.3.1. מאפיינים תפיסתיים מולדים או "מחוננות במחול"

מהסקירה שנערכה עבור דוח זה לא נמצא אף מאפיין תפיסתי של מחול שנחשב מולד ויציב. קיימות תרבויות שלהן העדפה מיוחדת למאפיין כזה או אחר, והוא מודגש ומטופח בהן. בחלק מהתרבויות האפריקאיות למשל יש העדפה לקצב, וזו מקבלת ביטוי בחינוך ובחיי היום-יום. בחלק מהתרבויות האירופאיות יש העדפה ליכולת הבעה גופנית, והיא מודגשת באימונים מקצועיים במחול. אולם הדגשה זו של המאפיינים אינה נובעת מהיותם מאפיינים מולדים של בני אותן תרבויות.

2.3.2. מאפיינים תפיסתיים ניתנים לפיתוח או "כישרון גלום למחול"

יצירתיות (creativity, improvisation): יצירתיות במחול מושפעת הן ממאפייני אישיות, כגון ביטחון עצמי ומיקוד, הן מקבלה של הסביבה. לא קיימת דרך מוסכמת לבחון יצירתיות, וחוקרים מודדים אותה באמצעות התרשמויות של מורים ושל בוחנים (Aujla et al., 2014). יתרה מכך, נראה שיצירתיות מוערכת באופן סובייקטיבי מאוד, בהתבסס על העדפה ועל ניסיון של בוחנים (Clements, Redding, Sell & May, 2018). יש המודדים יצירתיות אומנותית כללית יותר, בעיקר לפי מדדים של חדשנות (originality, novelty) ומידת ישימות (usefulness), אולם אז עולה שאלה של תוקף המבחן לתחום הייחודי של מחול (Oreck et al., 2003).

מנגד, יש המחפשים היבטים שונים של יצירתיות במחול. שרלוק (Sherlock, 2018) מציעה לבחון מודעות יצירתית (creative awareness) הכוללת ארבעה

מדדים: (1) הבנה של עבודת הריקוד, (2) הדגמה של פרשנות בריקוד, (3) הדגמה של תנועות ניסיוניות (exploratory movement) ו-(4) רפלקסיה של הרקדנים. מדדים אלו אינם משמשים לאיתור מועמדים, אלא לצינון של רקדנים מקצועיים.

זיכרון לתנועות (physical or muscular memory, ability to imitate, observation and recall): יכולת בסיסית, המאפיינת רקדנים, לקודד תנועות ולחזור עליהן בעל פה לאחר זמן. יכולת זו תלויה בניסיון ובאימון, והביטוי הגופני שלה תלוי בכשרים גופניים, שאף הם ניתנים לאימון וכן בתחושת מרחב ויכולת הבעה גופנית (ראו להלן) (Chua, 2015).

מוזיקליות: כוללת חוש קצב, מלודיה, הרמוניה וטון מוזיקלי. בהקשר של מחול הכוונה ליכולת של רקדנים להתאים את התנועה לרכיבים השונים של המוזיקה, למשל לנוע בקצב נכון ולהניע את הגוף בהתאם לטון של המוזיקה (Côté-Laurence, 2000).

תחושת מרחב (spatial awareness): יכולת לנוע במרחב בהרמוניה עם אחרים ולשמור על מסלול ועל תפקיד. זוהי יכולת המוזכרת יותר בהקשר למועמדים צעירים או מועמדים עם מוגבלות, אולם היא רצויה בקרב כל הרקדנים, בעיקר בהופעות ובסגנונות מחול שבהם מובנית אינטראקציה רבה עם רקדנים אחרים (למשל במחול עממי ובמחול זוגות) (Aujla & Needham-Beck, 2018).

הבנה אסתטית: לסגנונות מחול שונים מאפיינים אסתטיים שונים. למשל בבלט יש דגש על חניניות, ואילו במחול מודרני ובהיפ הופ יש עניין בהחצנת כוח גופני. מרקדנים מקצועיים מצופה ניתוח של ז'אנרים שונים ויכולת לפעול בהם בהתאם לכללים האסתטיים הנהוגים בהם. מהירות תפיסה בהקשר זה תיחשב יתרון, אולם אין ספק שידע קודם והתנסות קודמת הם חיוניים להבנה אסתטית כזו.

יכולת הבעה גופנית (expressive ability): יכולת לבטא באמצעות תנועות ומחוות תפיסות, תחושות ורגשות ולהעבירן לצופים. היא נבנית על שילוב של יכולת טכנית ושל הבנה פסיכולוגית ומאפיינת רקדנים מקצועיים. לכן ניסיון, אימונים ובגרות מנטלית תורמים כולם ליכולת זו.

עמידה מול קהל (performing): מחול הוא אומנות במה, ורקדנים מקצועיים מצופים להופיע ולראות בהופעה את פסגת התקדמותם המקצועית. לכן נדרש מהם להיות מסוגלים לעמוד מול קהל ולבצע למרות תנאי הלחץ במצב זה (Chua, 2015).

למרות הפירוט הרב שננקט בפרק זה, הוא רחוק מלמצות את המדדים הנבחנו בזמן איתור מועמדים ומיונם. הדבר נובע בראש ובראשונה מהיעדר תפיסה אחידה של מהות הכישרון שברוכי הכישרון במחול ניחנים בו. שנית, אין הסכמה בין חוקרים ובין רקדנים מקצועיים באשר לשאלה אילו מאפיינים עומדים בפני עצמם ואילו הם תולדה של מאפיינים אחרים או נכללים בהם. שלישיית, בקרב רקדנים ומורים למחול קיימת תפיסה שיש כישורים שאינם ניתנים לפירוק ואפילו לא לשיום (naming). מאפיינים אלו נכנסים תחת המושג העמום "אינטואיציה" (je ne sais quoi) של הבוחן או "נוכחות" (presence) של המועמד (Schmidt et al., 2006). בפרק הבא נציג דוגמאות למבחני איתור שבהם מחפשים את הכישרים והמאפיינים שנסקרו לעיל.

Armstrong, R. (2019). [Dance Screening practices in dance companies, dance schools and university dance programmes: An international survey of current practices](#). *OA Journal of Clinical Case Reports*.

[סקר על מבחני מיון (screening) לרקדנים מקצועיים ב-32 להקות מחול ובתי ספר למחול]

Aujla, I., & Needham-Beck, S. (2018). [Access, inclusion and excellence: evaluating Stopgap Dance Company's IRIS programme](#). Farnham, England: Stopgap Dance Company.

[מאמר הבוחן דרכים לאתר ברוכי כישרון במחול מקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים]

Aujla, I. J., & Redding, E. (2014). [The identification and development of talented young dancers with disabilities](#). *Research in Dance Education*, 15(1), 54-70.

[מאמר המציע דרכים לאיתור כישרון במחול לצעירים עם מוגבלויות]

Chatzopoulos, D., Doganis, G., & Kollias, I. (2018). Effects of creative dance on proprioception, rhythm and balance of preschool children. *Early Child Development and Care*, 189(12), 1-11.

[מחקר על ילדי גן שהראה כיצד אימון במחול מסייע לחיזוק התחושה הכנימית של הגוף]

Chua, J. (2014). [Dance talent development across the lifespan: A review of current research](#). *Research in Dance Education*, 15(1), 23-53.

[מחקר הסוקר את המחקר על כישרון במחול בעשור שקדם לכתיבתו]

Clements, L., Redding, E., Sell, N. L., & May, J. (2018). Expertise in evaluating choreographic creativity: An online variation of the consensual assessment technique. *Frontiers in psychology*, 9, 1448.

[מאמר הבוחן יכולת של קהל כללי ומקצועי להבין ולהעריך יצירתיות במחול מודרני]

Côté-Laurence, P. (2000). The role of rhythm in ballet training. *Research in Dance Education*, 1(2), 173-191.

[מאמר המתמקד בחשיבות הרבה של קצב עבור רקדני בלט מקצועיים]

Schmidt, B., Jarvis, C., & Slayford, V. (2006). [Constructing a pyramid of progression for talent in dance – Dancers of the future: What are we looking for in the search for exceptionally talented young dancers?](#) Coventry, England: The National Academy for Gifted and Talented Youth.

[מאמר המתאר את רציונל המיונים בלהקת הצעירים של בית הספר למחול של סווינדון]

Sherlock, L. E. (2018). [Creative awareness at LINK dance company 2017](#).

[הצעה לבחון את המודעות היצירתית של רקדנים בלהקה מקצועית]

Wang, H., Ji, Z., Jiang, G., Jiao, X., & Liu, W. (2016). [A Study on the Influence of Latin Dance and Tai Chi Exercise on Balance and Knee Joint Proprioception](#). *International Journal of Neurorehabilitation*, 3(5), 228.

[מחקר המראה כיצד ריקודים לטיניים וכיצד אימוני טאי־צ'י משפרים את התחושה הכנימית של הגוף]

Wilmerding, M., McKinnon, M. M., & Mermier, C. (2005). Body composition in dancers a review. *Journal of Dance Medicine & Science*, 9(1), 18-23.

[מחקר המצביע על אחוזי שומן נמוכים בקרב רקדניות מקצועיות בגילים 15-40, ביחס לאוכלוסייה הכללית]

3. דוגמאות למחווים של איתור ברוכי כישרון במחול

בשני הפרקים הראשונים תיארנו את המאפיינים שמבחני האיתור מבקשים לאתר, והצבענו על המגבלות של איתור ברוכי כישרון במחול. בפרק זה נציג כמה דוגמאות למחווים לאיתור. נדגיש תהליכי איתור רב-שלביים, משום שתהליכים רב-שלביים מבקשים לנטרל או לצמצם את היתרון של בעלי היכרות מוקדמת עם התחום.

Talent Identification Tool 3.1

במחקרם של באום ועמיתים נהגה מחוון לזיהוי כישרון (Talent Identification Tool – TIT). העמדה שהובילה את תכנונו של המחווון היא שכישרון מורכב מביצועים גבוהים בכמה מדדים קרובים, שיש מתאם ביניהם. המחווון מורכב מעשרה מדדים כאלו (Baum et al., 1996).

תהליך האיתור שהגו החוקרים כלל שבעה שיעורים שבועיים רצופים לתלמידים בכיתות ג' בשלושה בתי ספר מוחלשים בברוקלין, ניו יורק. מספר התלמידים הממוצע בכל כיתה היה 26. את השיעורים העבירו שתי מורות מקצועיות למחול. הם נבנו כשיעורי מחול רגילים, שבהם הושם דגש על אימון טכני ועל פיתוח יצירתיות. תוכן הלימודים הורכב מסגנונות מחול שונים (מחול מודרני, מחול קריבי ומחול אפריקני) במטרה למשוך את לב התלמידים. השיעורים תוכננו ברמת קושי עולה והתבססו זה על זה.

כל שיעור שימש במקביל גם כמבחן מיון. לצורך המיון השתמשו במחווון קבוע מראש שבו עשרה מדדים המחולקים לשלושה תחומים. זאת על בסיס תאוריית המחוננות של ג'וזף רנזולי (Joseph Renzulli), המציע שלושה תחומים שהחפיפה ביניהם מצביעה על כישרון מיוחד. הם התאימו את תוכן המעגלים לתחום המחול:

כישורים: שליטה בגוף; קואורדינציה וזמישות (agility); תפיסה מרחבית; זיכרון ויכולת לחקות תנועות; חוש קצב.

הנעה: ריכוז; התמדה (perseverance).

יצירתיות: יכולת הבעה; איכות התנועה; אלתור.

שתי מורות המחול, מורת הכיתה, מורה לאומנות ומומחה חיצוני מתחלף דירגו בכל שיעור את התלמידים. המדרגים קיבלו את המחווון, שבו הנחיות בצד כל מדד. למשל, במדד "התמדה" נכתב: "התלמיד אינו מוותר בקלות; משתפר לאורך זמן; חושב על השיעור; מסוגל לקבל ביקורת וליישמה."

בתום כל שיעור חילקו המדרגים ציונים לכל תלמיד, לאחר דיון קצר שבו הובהרו מושגים. כל מדרג שחש כי לתלמיד מסוים כישרון במדד מסוים ציין זאת, ובסוף השיעור סוכמו הציונים לכל התלמידים.

יתרונות השיטה

- סוג המחוון יוצר העדפה לתלמידים שיש להם כישורים בתחומים רבים על פני אלו שיש להם כישורים יוצאים מהכלל בכמה תחומים בלבד.
- למדד תוקף פנימי גבוה.
- דגם הפעולה נבנה מראש במטרה לאתר ברוכי כישרון גם מקרב תלמידים בסיכון הסובלים בדרך כלל מתת־איתור ותת־טיפוח של כישרונותיהם.
- מחוון TIT והאיתור הרב־שלבי שנלווה לו פותחו ואומצו במקומות אחרים (ראו להלן).
- התלמידים שאותרו המשיכו ללמוד מחול במסגרת מקצועית.

חיסרון

- הדגם אינו בוחן הבנה של מחול - הוא לא בודק כיצד ילדים תופסים תנועה או "חושבים" בתנועה (Warburton & Edward, 2002).

Talent Assessment Process in Dance .3.2

מחקר על תהליך אומדן כישרון במחול (Talent Assessment Process in Dance, D/TAP) נערך לאורך תשע שנים לא רצופות, משנת 1991 ועד שנת 2003 (Oreck et al., 2003). המחקר כלל בסך הכול כ-1400 תלמידים בכיתות ב'-ו' בשניים עשר בתי ספר ציבוריים מוחלשים בארצות הברית. הוא התבסס, בין השאר, על Talent Identification Tool שתואר לעיל, אבל היה רחב בהרבה מהניסוי המקורי. הרציונל של שני המחוונים דומה: במקום לחפש מדד מוחלט אחד לכישרון, החוקרים טוענים שיש לאתר חיבור (קונסטלציה) של כמה מדדים. זאת מתוך הנחה שכישרון מורכב מכמה יכולות גבוהות בשטח מסוים שיש ביניהן מתאם גבוה.

את תהליך האיתור ביצעו מורים (מוֹרָה ומוֹרָה) למחול שהעבירו חמישה שיעורים שבועיים ברצף. המורים ייצגו סגנונות מחול שונים והתחלפו ביניהם, כך שבכל רגע לפחות אחד מהם יכול לאמוד את כישורי התלמידים ללא הפרעה. פרט להם שימשו גם מורת הכיתה או מומחה כמעריכים נוספים במשך כל השיעורים. ההערכה בוצעה בעזרת טבלה של עשרה פריטים (כן/לא) וציון הוליסטי 1-5 שניתן לכל תלמיד. לאחר השיעור המעריכים דנו קצרות בביצועי התלמידים, במטרה לסייע זה לזה לבחון התאמה למחוון. הציון הסופי של כל תלמיד הורכב מממוצע הציונים שנתנו שלושת המעריכים. כמו בניסוי הקודם, הפרמטרים הורכבו מרשימה שמומחים למחול הרכיבו כמאפיינים של כישרון במחול. המורים הוכשרו במשך ארבעה ימים להעריך את התלמידים לפי מחוון (ראו פירוט בעמוד 25).

תוכנית הלימודים בניסוי נבנתה כך שתבחן יכולות שונות בכל מפגש. היא כללה מחול מודרני, אפריקאי, ג'אז, מחול קריבי, בלט ומסורות של תנועה יצירתית. סוגי המחול הותאמו לרמתם של התלמידים. הפעילויות היו מגוונות וכללו למידה ולמידה ממשוב, פתרון בעיות, אלתור ושיתוף פעולה בין תלמידים.

יתרונות המחווון

- למחווון D/TAP תוקף תוכן גבוה (המחווון מורכב מפריטים הבוחנים היטב כישרון במחול), תוקף מבנה גבוה (המחווון בוחן היטב כישרון במחול), ותוקף ניבוי גבוה - יותר מ-80% מהתלמידים המאותרים הצליחו בלימודי המחול המקצועי כשנתיים לאחר האיתור. עם זאת לא נבדקה מידת הצלחה אפשרית של תלמידים שלא אותרו במבחן זה.
- הוכח שהמחווון אינו מפלה - הוא מסייע לאתר תלמידים ללא תלות במינם, בגזעם ובהישגים הלימודיים שלהם. למעשה מורים הביעו פליאה על איתור של חלק מהתלמידים, שתויגו בקרב המורים כמועדים לכישלון בלימודים.
- הדגם הרב-שלבי הוביל למתאם גבוה בין שלושת המעריכים.
- בעקבות השימוש במחווון Talent Identification Tool שהוזכר לעיל הסתבר שדי בארבעה מפגשים כדי לאתר סטודנטים ברוכי כישרון. לפיכך D/TAP הוא דגם מקוצר של ארבעה מפגשים ומפגש סיכום.
- הניסוי נערך בשתי מדינות שונות בהצלחה, מה שתומך בהנחה שניתן להשתמש במחווון במקומות שונים.

חסרונות

- כמו בדגם TIT, אין במחווון התייחסות להבנה של ריקוד.
- אף על פי שהמדדים במחווון מנוסחים באופן ברור ככל הניתן, נותרו בהם מונחי ז'רגון המוכרים רק בתחום המחול וניתנים לפרשנות שונה של בוחנים שונים.
- תלמידים ברוכי כישרון שאותרו שולבו בכיתות מחול מקצועיות לאחר יום הלימודים ובמספר מצומצם של כיתות אומן במהלך יום הלימודים.
- אף על פי שדגם זה מוצג כמוצלח לא נמצאה עדות לשימוש בו כיום.

Multidimensional Assessment in Dance .3.3

הרעיון העומד מאחורי מבחן ההערכה הרב ממדית במחול (Multidimensional Assessment in Dance, MAiD) הוא בחינה של הבנת המחול בקרב המועמדים לאיתור, לעומת הדגש הרגיל במיונים על כישורים טכניים ויכולות גופניות (Warburton, 2002). המבחן מיועד לילדים צעירים, ופיתח אותו מנהל תוכנית המחול של אוניברסיטת ניו יורק. במבחן המיון מראים לילדים רצף של חמישה קטעי מחול מצולמים ובוחרים כיצד הם מבינים (recognize), מייצרים (produce) ומיישמים (express) את הבנתם. קטעי המחול מוצגים מהפשוט והברור ביותר למופשט ביותר. במבחן האיתור מסמנים, לגבי כל קטע וידאו, אם התלמיד הצליח או כשל בכל אחת משלוש המשימות.

יתרונות המחווון

- מחווון קצר ואלגנטי.
- המחווון בוחן את ההבנה האינטואיטיבית של תנועת במחול - תחום שמחווונים אחרים מתעלמים ממנו.

חסרונות

- המחווון מובן להוגה שלו בלבד. הוא בודק "הבנת מחול" אך לא מסביר מהי, ואינו מעניק כלים למעריכים שונים להגיע לאמת מידה זהה.
- תהליך האיתור מעניק יתרון ברור לתלמידים שלהם התנסות מוקדמת במחול.

אף על פי שמבחן זה מוכר בספרות המקצועית בתחום, לא ידוע מה מידת השימוש בו בפועל.

Swindon Dance .3.4

[Swindon Dance](#) היא להקת מחול מחוזית באנגליה. בין השאר, היא מחזיקה בלהקה לצעירים ברוכי כישרון (exceptionally talented) בגילים 11-17, במימון משרד החינוך הבריטי. בלהקה פיתחו אקדמיה למחול לצעירים ברוכי כישרון, ותהליך המיון לאקדמיה זהה במובנים מסוימים לזה של Talent Identification Instrument (Baum et al., 2004). זאת משום שהמועמדים לאיתור נבחנים על ידי כמה שופטים, ובעבר הם נבחנו בכמה שלבים (multi-session process).

היבטים מרכזיים בתהליך האיתור:

- פאנל רחב של עד 200 מומחים בעלי ניסיון במיון (selection), הבוחן כמה מאות תלמידים.
- יום פתוח (כשעתיים) שתפקידו להפיג חשש, בעיקר בקרב בנים ובקרב ילדים וילדות ללא ניסיון קודם במחול.
- מיון שמתחיל בשיעור טכני, ממשיך במטלה יצירתית ובסולו ומסתיים בראיונות (סך הכול כשעתיים וחצי).²
- המיונים כוללים מגוון סגנונות: מחול מודרני, ג'אז והיפ הופ וכן אלמנטים יצירתיים, כולל אלתור. זאת מתוך הבנה שלא ניתן לדעת אילו יכולות ייִדרשו מרקדני העתיד. כמו כן מגוון הסגנונות נועד לתת לבני הנוער המתמיינים אפשרות להזדהות עם סגנון מחול ונועד לבחון יכולות גלומות בסגנונות שאין להם ניסיון בהם. המיונים אינם כוללים בלט כדי למנוע הטיה לטובת בעלי ניסיון קודם בתחום זה, שנלמד במסגרות פרטיות רבות מגיל צעיר.

2 בעבר היה המיון רב-שלבי והראיונות היו בלתי-פורמליים ושולבו במיון של מועמדים מובילים בלבד. כיום מדובר במפגש אחד שבו כל המועמדים עוברים את כל השלבים. המידע התקבל בהתכתבות פרטית עם לואי קוגן (Lucy Coogan) מאקדמיית סווינדון.

- פתיחות ושקיפות של תהליך המיון כדי ליצור תחושה של הוגנות אצל המועמדים.
- כל המועמדים מקבלים משוב והצעות לפיתוח הכישורים שלהם, גם אם אינם מתקבלים לאקדמיה למחול.
- יצירת חוויה חיובית אצל המועמדים באמצעות מפגש עם רקדנים מקצועיים ומתן השראה במחול (ביום הפתוח ובשיעור-מיון), תקשורת טובה וניהול יעיל של המיון.

התפיסה במיון היא שיש לאתר רקדנים על רצף שבין מדדים (criteria) קשוחים לבין תפיסה רומנטית של הגאון המתפרץ. המחווונים במיונים מתמקדים בתחומים אלו:

1. גופניות - התאמה של הגוף למחול
2. מוזיקליות - תגובות הגוף למוזיקה מבחינת קצב ומבחינה רגשית
3. יצירתיות - יישום של דמיון במחול
4. יכולת ביטוי - עומק הביטוי ומורכבותו
5. יחס (attitude) - מחויבות למחול ומיקוד בו
6. presence / je ne sais quoi - הנוכחות של המועמד. מדד זה מאפשר לרקדנים מקצועיים להשתמש באינטואיציה שלהם למיון מועמדים.

יתרונות הבחינה

- תהליך האיתור מובנה, אך כולל גם התרשמות אישית של בוחנים כאחד המדדים.
- בחינה של יכולות גלומות ולא של ניסיון מעשי וכן בחינה של מגוון רחב של סגנונות ריקוד.
- עירוב בני משפחה (adults significant) של מועמדים החל משלב המיון, במטרה להגדיל את טווח המועמדים ולתמוך במועמדים שאותרו והתקבלו לאקדמיה למחול.
- גיבוש שיתוף פעולה עם בתי ספר באזור כדי שישלחו אף הם מועמדים וכדי ליצור חוזה לא כתוב שיאפשר למתקבלים לשלב לימודים רגילים עם לימודי המחול המקצועיים.

חסרונות

- אף על פי שהוכר כי התהליך הרב-שלבי תורם למהימנות האיתור, הוחלט לוותר עליו, כנראה בשל עלותו הגבוהה.
- חלק מהבוחנים חסר ניסיון בחלק מסוגי המחול ולא חש בנוח, לפחות בעבר, להעריך יכולת בהם.

הטבלה שלהלן מסכמת את מאפייניהם של מבחני האיתור שנסקרו בפרק זה:

שם המבחן	סוג המבחן	מסגרת המבחן	מי בוחן	מהם התחומים המרכזיים הנמדדים
TIT	רבי-שלבי - שבעה מפגשים שבועיים	שיעור רגיל	מורה הכיתה, מורים למחול ומומחים - לפי מחוון	יכולת טכנית, מוטיבציה ויצירתיות
D/TAP	רבי-שלבי - חמישה מפגשים שבועיים	שיעור רגיל	מורה הכיתה ומורים למחול - לפי מחוון ולפי תפיסה אינטואיטיבית	יכולת טכנית, מוטיבציה ויצירתיות
MAiD	מבחן יחיד	לא צוין	מומחה למחול - לפי הבנתו	הבנה, ביצוע ופרשנות
SD	חד-שלבי - יום אוריינטציה ויום מיונים שבו שלושה חלקים. בעבר המבחן היה דו-שלבי וכלל ראיון אישי	יום מיונים	מורים למחול ורקדנים - על פי מחוון כללי וכן על פי ניסיונם והבנתם	הבנה, ביצוע טכני, מוזיקליות, מוטיבציה, יכולת ביטוי ונוכחות בימתית

TIT
Talent Identification Tool

D/TAP
Talent Assessment Process in Dance

MAiD
Multidimensional Assessment in Dance

SD
Swindon Dance

לסיכום פרק זה, קיימים דגמים שונים לאיתור ברוכי כישרון במחול השמים דגש על תוקף המבחן ועל ההוגנות שלו. דגמים אלו פותחו בעשורים האחרונים במסגרות מחקריות וכן במוסדות של הוראת מחול מקצועית. כפועל יוצא של הרצון לתקן אותם ולפתוח אותם בפני כל סוגי הנבחנים, אלו הם מבחנים שדורשים השקעה רבה מצד המאתרים והנבחנים, ועלותם גבוהה. כמו כן במקרים רבים המחקר מציע לשלב את איתור ברוכי הכישרון בתוך תהליך רחב יותר של פיתוח הכישרון (Redding, Nordin-Bates & Walker, 2011).

להרחבה

Baum, S. M., Owen, S. V., & Oreck, B. A. (1996). Talent beyond words: Identification of potential talent in dance and music in elementary students. *Gifted Child Quarterly*, 40(2), 93-101.

Oreck, B. A., Owen, S. V., & Baum, S. M. (2003). [Validity, reliability, and equity issues in an observational talent assessment process in the performing arts](#). *Journal for the Education of the Gifted*, 27(1), 62-94.

Oreck, B. (n.d.). [Talent Assessment in the Performing Arts: Dance Music Theater](#). ArtsConnection.

[חוברת מידע המתארת את המחוון ואת תהליך אומדן הכישרון למועמדים ולבני משפחותיהם]

Redding, E., Nordin-Bates, S., & Walker, I. (2011). [Passion, pathways and potential in dance: Trinity Laban research report: An interdisciplinary longitudinal study into dance talent development](#).

[מחקר שנמשך שלוש שנים ובחן את התפתחותם המקצועית של 800 רקדנים צעירים ממרכזי מחול באנגליה]

Schmidt, B., Jarvis, C., & Slayford, V. (2006). *Constructing a pyramid of progression for talent in dance – Dancers of the future: What are we looking for in the search for exceptionally talented young dancers?* Coventry, England: The National Academy for Gifted and Talented Youth.

[מאמר המתאר את רציונל המיונים בלהקת הצעירים של בית הספר למחול של סווינדון]

Swindon Dance Center for advanced training. (2019). *Information pack – Entry in September 2019*.

[מידע על להקת המחול לצעירים, הכולל גם תיאור של המיונים ללהקה]

Warburton, E. C. (2002). From Talent Identification to Multidimensional Assessment: Toward new models of evaluation in dance education. *Research in Dance Education*, 3(2), 103-121.

מחון D/TAP

יכולות	הנעה עצמית	יצירתיות
<p>שליטה בגוף:</p> <ul style="list-style-type: none"> מבין מתחושה מסוגל לערוך התאמות מסוגל להגיע לאיזון על רגל אחת בעל חוזק בגפיים תחתונות, בגפיים עליונות ובטורסו 	<p>יכולות מיקוד:</p> <ul style="list-style-type: none"> ממקד תשומת לב מבצע במלוא יכולתו מתעניין ומשתתף בשיעור 	<p>יכולת ביטוי:</p> <ul style="list-style-type: none"> נהנה מתנועה מבצע באנרגיה ובאינטנסיביות מעורב לגמרי מתקשר את תחושותיו
<p>קואורדינציה וזמישות:</p> <ul style="list-style-type: none"> יכול לשלב תנועות יכול לבצע דפוסי תנועה מורכבים יכול לבדוד תנועה של חלקי גוף שונים נע בחופשיות במרחב נע בזריזות 	<p>התמדה:</p> <ul style="list-style-type: none"> לא מוותר בקלות מתאמן משתפר לאורך זמן חושב על הביצוע מתאמץ עד להצלחה 	<p>איכויות תנועה:</p> <ul style="list-style-type: none"> מציג מגוון של סוגי תנועה (dynamics) נע בקלות במגוון רמות, כיוונים וסגנונות מביע את כל הגוף (moves fully) מחבר בתנועתו חלקי גוף
<p>תפיסה מרחבית:</p> <ul style="list-style-type: none"> מודע למקומם של אחרים מתאים את עצמו לרקדנים אחרים ולמרחב שומר על יציבות התנועה מדויק בזמן ובמיקום 		<p>אלתור:</p> <ul style="list-style-type: none"> מגיב באופן ספונטני משתמש במיקוד כדי לייצר מציאות (uses focus to create reality) מציג את הפרטים עונה באופן מפתיע או מקורי
<p>התבוננות וחזרה על תנועות:</p> <ul style="list-style-type: none"> זוכר מידע יכול לבצע בלי לעקוב אחר ביצוע של מורה יכול לשחזר תנועות בדיוקנות מסוגל לבנות רצף תנועות 		
<p>קצב:</p> <ul style="list-style-type: none"> חש את המפעם בגופו חוזר על מבני קצב בדיוקנות מתחיל ברגע הנכון מסוגל לאתר את הקצב הסמוי (underlying) 		

4. דגשים ואתגרים במחוננים לאיתור מחוננות במחול

בפרק מסכם זה נעסוק בתמות העולות מתוך הדגמים שנסקרו בפרק הקודם. בתוך כך נתייחס לשאלות שהוצגו בפתח הדוח - שאלת היעילות של המחוננים הקיימים לאיתור ברוכי כישרון במחול ושאלת ההוגנות שלהם. נוסף על כך ייבחנו מחדש האתגרים העקרוניים למדידה ולאיתור שהוזכרו בפרק הראשון וסוגי המדדים שאוזכרו בפרק השני. כמסגרת מארגנת לפרק זה נציע את מסקנותיהם של ווקר ועמיתיהם בסקירתם (Walker et al., 2010):

- לא קיים מדד אחד היכול לנבא כישרון במחול או להעיד עליו.
- רקדנים בעלי כישרון עשויים לפצות על חולשות בתחום אחד באמצעות חוזקות בתחומים אחרים.
- בכל מבחן איתור כישרון יש לקחת בחשבון את גיל המועמדים ואת מידת הבגרות הגופנית והנפשית שלהם.
- מה שניבא כישרון בעבר בסגנון אחד במחול לא בהכרח ינבא כישרון בעתיד או בסגנון אחר.
- יש לשלב את איתור הכישרון במחול עם טיפוחו, כדי לזהות בעלי כישרון שאין להם ניסיון קודם במחול.
- לקריירה במחול דרישות שונות, והיא יכולה להתפתח להופעות מחול, להוראה ולכוראוגרפיה. מבחן איתור כישרון בגיל צעיר לא יכול לנבא את כל הכיוונים הללו.

עם זאת, יש לזכור גם את טענתה של ג'וי צ'ואה (Chua, 2014), כי יצירת אמות מידה ברורות להגדרת כישרון במחול היא רצויה כדי להשפיע על מדיניות ועל פרקטיקה. במסגרת זו מוצגים להלן דגשים מרכזיים מהסוגיות העקרוניות:

ראשית, הזכרנו בפרק הראשון את ההנחה שכישרון במחול מורכב מיכולות ומאפיינים מולדים בצד יכולות ומאפיינים נרכשים. אם מקבלים הנחה זו, נראה שיש עדיפות לאפיון היבטים מולדים ולהתמקדות באיתור שלהם. זאת משום שאין תוקף רב לאיתור מאפיינים שאינם יציבים.

עם זאת, חלק מהמאפיינים המולדים (traits), כגון מבנה גוף או גמישות, כלל אינם בחזקת "כישרון" (talent). זהו אינו הבדל סמנטי, אלא איכותי, ויש לו גם השלכה על מדיניות חינוכית. לדוגמה, מכללות בארצות הברית מבקשות לגייס סטודנטים שייצגו אותן בקבוצות ספורט. מכללות אלו יעדיפו שחקנים גבוהים בקבוצות הכדורסל שלהן, אך לא יאתרו שחקנים על בסיס גובהם בלבד ואף לא יחלקו מלגות על בסיס זה בלבד. באותה מידה, נראה שלא יפסיקו לראות במאפיינים גופניים במחול מדדים למיון מועמדים. אולם איתור הכישרון לא יכול להתבסס עליהם.

כמו כן יש לזכור שמאפיינים אלו אינם רלוונטיים לכל סוגי המחול. על מורים, בוחנים ומתווי מדיניות למצוא דרכים לעקוף תפיסות תרבותיות המייצרות הטיה והכללה לטובת מי שיש להם מאפיינים כאלו על פני מי שמאפייניהם הגופניים שונים (Oreck et al., 2003).

שנית, מאפיינים גופניים שניתן לשפרם באמצעות אימון, כגון גמישות או כוח, משתנים בין גילים שונים, בין בני מין שונה ובין תלמידים עם צרכים מיוחדים לתלמידים שאינם כאלו. הערכה הוגנת תהיה כזו שמבחינה בין היכולות הללו, מתוך הנחה שניתן להניח ממוצע של גיל ושל מין למשל, ובמקביל להשתמש בסולמות שונים לתלמידים שלהם מאפייני רקע שונים (או ב"פקטור"). לעמדה כזו לא הייתה כל התייחסות בארבעת המחוונים הראשונים שנסקרו בפרק השלישי, דבר הפוגע לכאורה בתוקף שלהם.

נוסף על כך המחוונים הנסקרים בדוח זה אינם מתייחסים באופן גלוי להבדלי אישיות ותפיסה המצופים מבני גיל שונה ובני מין שונה. בסווינדון ערכו מפגש היכרות, הנתפס כמסייע להפחית חרדה בקרב בנים, אולם לא הייתה התייחסות להבדלים הצפויים בהתנהגותם, בניסיון שלהם וביכולות שלהם בזמן האיתור.

שלישית, בהקשר הפסיכולוגי, מבחני אישיות יכולים להצביע על מאפייני אישיות המנבאים הצלחה, כגון הנעה עצמית, תשוקה לתחום ויכולת התמדה. פרט למחווני MAiD, כל המחוונים שנבדקו התייחסו לכך. אולם מדובר במאפיינים כלליים שאין להם קשר למחול באופן ייחודי. כמו כן נראה שניתן להשפיע על ממדים אלו - למשל להעלות ביטחון באמצעות חיזוקים חיוביים. יתרה מזו, שאלות בדבר תשוקה למחול רלוונטיות רק למי שכבר התנסו בתחום, ולכן לא ניתן לאתר באמצעותם את מי שאין לו כל היכרות עם מחול. לפיכך מתאים יותר לבחון את היחס למחול בתהליך איתור רב-שלבי.

רביעית, בעקבות החולשות שנמנו לעיל של מאפיינים גופניים ומאפייני אישיות כמאתרים ברוכי כישרון במחול, ייתכן שהמדדים המתאימים ביותר לאיתור הם אלו הנוגעים ל"אינטליגנציה" במחול. מביניהם מנינו את מדד היצירתיות כמאפיין חשוב מאוד של ברוכי כישרון. המחוונים שנסקרו אכן מתייחסים ליצירתיות כמדד מרכזי. אף על פי כן לא קיימת הסכמה כיצד למדוד יצירתיות בכלל ויצירתיות במחול בפרט. זאת, בין השאר, כיוון שיצירתיות נחשבת מדד סובייקטיבי במיוחד התלוי בעמדות הבוחנים, בניסיונם ובסגנון המחול שבו התמקצעו.

בהקשר זה, הניסיון של D/TAP לפרק יצירתיות לגורמים מדידים מרתק, כיוון שזה החלק היחיד שבו המחווני של תוכנית זו נעשה עמום. ההצעה של בית הספר למחול סווינדון להגדיר את היצירתיות כיישום של דמיון במחול אלגנטית יותר, אולם חסרים בה ממדים אחרים של יצירתיות והיא תלויה מאוד ביכולות ביטוי גופני. הצעה נוספת - הצעתה של שרלוק - בוחנת היבטים של יצירתיות התלויים בניסיון, והם אינם מתאימים לאיתור של ברוכי כישרון חסרי ניסיון קודם במחול.

המדדים המצודדים ביותר אפוא הם אלו הנוגעים ל"אינטליגנציה" במחול שניתן לפתחה, כגון זיכרון לתנועות, הבנה מה נחשב אסתטי בתחום ובסגנון מסוים ויכולת הבעה גופנית. רוב המחוונים שנסקרו מעניקים משקל רב למדדים אלו. לפי D/TAP מדדים אלו הם אף המפתח לאיתור שווינוני, ללא התייחסות להישגים לימודיים ולניסיון קודם.

כמו כן יש להזכיר את איתור ברוכי הכישרון במחול מקרב מועמדים בעלי צרכים מיוחדים. איתור כישרון באוכלוסייה מגוונת זו זונח מראש תפיסות שמרניות של גוף וגופניות לטובת תפיסות מכילות (Aujla & Needham-Beck, 2018); אולם באופן מפתיע המחוונים המוצעים לאוכלוסייה זו זהים כמעט למחוונים הנבנים בעבור האוכלוסייה הכללית (Aujla & Redding, 2014). גם כאן יש להצביע כמובן על ציפיות שונות של בוחנים לגבי כישורים

גופניים, בצד ציפיות אחידות יותר באשר למדד של "אינטליגנציה" במחול. לכן זהו טיעון נוסף לטובת השוויוניות שמייצרת בחינה של מדדים אלו.

חמישית, הגם שבאופן מסורתי בוחנים במבחני איתור מתבססים על הבנה אינטואיטיבית שלהם באיתור ברוכי כישרון במחול, ההתייחסות לכך בתוכניות שנסקרו משנית ברוב המקרים. זאת, כנראה, מתוך רצון לייצר אמת מידה ברורה והסכמה בין בוחנים. אולם לא ניתן להסיק מכך שהאינטואיציה של בוחנים הפכה בפועל שולית במבחני האיתור. בסווינדון התייחסו בעבר לאינטואיציה של הבוחנים באופן גלוי, אולם בשנים האחרונות העדיפו על פניה את המונח "נוכחות", המעביר את המשקל מהבוחן למועמד. בתוכניות TIT ו-TAP/D מעניקים הבוחנים גם ציון הוליסטי למועמדים לאיתור, בצד הציונים מתוך הרשימה המובנית. במחון MAiD אין התייחסות גלויה לאינטואיציה של הבוחן, אולם ניתן לו חופש רב בפרשנות של המדדים. בסופו של דבר, נראה שההיסטוריה של התחום, המעניקה משקל רב לעמדות הבוחנים ולניסיון שלהם, חזקה יותר מהרצון לייצר מחון ברור וניטרלי.

רוב הדגמים שנסקרו מצביעים על איתור רב־שלבי או על איתור המשלב הוראת מחול ואיתור כישרון. זוהי למעשה חזרה לתפיסת הפירמידה הקלסית בהצטיינות: הכישרון מתפתח ומתגלה תוך כדי אימון והתנסות, ובכל שלב של התמקצעות מאובחנים כמה ברוכי כישרון שרק הם עוברים לשלב ההתמקצעות הבא. ההבדלים המרכזיים כמובן הם שהאיתור אינו נמשך שנים ואינו מתקיים רק בקרב מי שפנו מראש לכיתת מחול. לכן התוכניות שנסקרו בפרק הקודם מבקשות לרכז תהליך זה של התנסות ואיתור לשניים עד שבעה שיעורים המכוונים לקהל מאותרים רחב יותר. באופן מעשי, ייתכן שקשה ליישם סוג כזה של איתור רב־שלבי בהיקף של מערכות חינוך שלמות. כמו כן ייתכן שבמהלך היישום מושמטים או מצטמצמים שלבים, כפי שקרה למשל בסווינדון.

לסיכום, איתור ברוכי כישרון במחול נתפס כמורכב אך הכרחי לקידום התחום. בשנים האחרונות גם מודגשת יכולתו של האיתור לשמש כלי לקידום שוויון הזדמנויות. ההכרה בסגנונות שונים (למשל מחול מסורתי והיפ הופ), הכניסה של קהלים חדשים לתחום והוספת מאפיינים לעבודת הרקדנים (למשל, התפיסה שרקדנים יכולים גם לפרש וליצור ולא רק לבצע בדייקנות) - כל אלו יצרו צורך בהגדרה ובהסדרה של המדדים לאיתור כישרון במחול. בעקבות כך נעשו כמה ניסיונות ליצור מחוונים ברורים וכלליים. עם זאת נראה שעדיין יש צורך ללטש את הגדרתם של מדדים אחדים הנוגעים ללב העשייה האומנותית והביטוי האומנותי של מחול. עד אז האיתור יישאר תלוי במידה רבה בטעמים, בהבנתם ובהכשרתם המקצועית של הרקדנים המשמשים כבוחנים.

להרחבה

Aujla, I., & Needham-Beck, S. (2018). [Access, inclusion and excellence: Evaluating Stopgap Dance Company's IRIS programme](#). Farnham, England: Stopgap Dance Company.

[מחקר הערכה של להקת המחול IRIS, המשלבת צעירים עם צרכים מיוחדים. בין השאר בוחן המחקר את איתור המועמדים ללהקה]

Aujla, I. J., & Redding, E. (2014). [The identification and development of talented young dancers with disabilities](#). *Research in Dance Education*, 15(1), 54-70.

[מחקר המתמקד באיתור ברוכי כישרון במחול מקרב צעירים עם צרכים מיוחדים בבריטניה ובדרכים לפיתוח כישרונם]

Chua, J. (2014). [Dance talent development across the lifespan: A review of current research](#). *Research in Dance Education*, 15(1), 23-53.

[מחקר הסוקר את המחקר על כישרון במחול בעשור שקדם לכתיבתו]

תודות

כחלק מתהליך הכתיבה של דוחות מת"ת אנו מתייעצים עם חוקרות, חוקרים, נשות שטח ואנשי שטח. זאת לצורך כתיבת דוח מקיף, המותאם לשדה החינוך בישראל והולם את צורכי המזמינים. רבות מההערות שקיבלנו שולבו בדוח זה. הערות הנוגעות להקשר הישראלי והערות המרחיבות את היריעה ומפנות לדיון ולמחקר עתידיים שולבו בנספח שלפניכם. אנו מודים לכל מי שסייעה וסייע בחוות דעת ובהערות. רשימה אלפביתית לפי שמות משפחה מופיעה להלן:

ד"ר איתי אשר ז"ל, המדען הראשי, משרד החינוך
ד"ר שלמה גולדמן, ראש תחום, לשכת המדען הראשי, משרד החינוך
הילה קובריגרו פנחסי, מפמ"ר מחול, משרד החינוך
ד"ר ילי (יעל) נתיב, הקריה האקדמית אונו והאוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר צור קרליץ, ראש מדור פרויקטים מיוחדים במרכז הארצי לבחינות ולהערכה

הערות כלליות על הדוח

אפשר לחלק את האתגרים באיתור ברוכי כישרון במחול לשאלות כלליות על ברוכי כישרון ולשאלות ייחודיות על ברוכי כישרון במחול.

אפשר להיכנס לעובי הקורה לסוגיות של מהימנות הבחינות לאיתור ברוכי כישרון במחול, לתוקפן ולהוגנות שלהן. כמו כן חשוב למצוא אם קיים מידע נוסף על מבחני יצירתיות בהקשר של מחול.

אפשר היה לסדר את רשימת המאפיינים גם באופן שונה. יש מקום להעמיק בנושא אימפרוביזציה, שכן זהו כלי מרכזי של רקדנים. בהקשר לתחושה הפנימית של הגוף (propioception), אפשר היה להוסיף מאפיינים נוספים, כגון למידת גוף, מודעות גופנית, ידע גופני וידע תנועתי. באשר למדד "נוכחות" (presence) - אפשר להגדירו כיכולת לעמוד מול קהל בשילוב היכולת לרקוד מול קהל. נושא אחרון הנוגע למאפיינים: קיים מחקר על גנים המשותפים לעוסקים במחול.³

אפשר להרחיב על התאוריה של גרדנר. בחלק מתחומי הדעת בחינוך נשענים עליה ובאחרים מתנגדים לה, וחשוב להבין אותה טוב יותר.

ייתכן שמיעוט יחסי של מדדים לאיתור ברוכי כישרון במחול נובע מכך שלאורך ההיסטוריה המערבית הסתכלו על הגוף כעל "כלי" הנושא את הראש, ונוצרה היררכיית ידע. בהקשר זה צריך לזכור שהתרבות מייצרת דרך להביט על ה"גוף הרקדני" כחוויה אסתטית מחפצנת, והדבר יוצר מודל בעייתי לרקדנים.

3 Bachner-Melman, R., Dina, C., Zohar, A. H., Constantini, N., Lerer, E., Hoch, S ... Ebstein, R. P. (2019). Correction: AVPR1a and SLC6A4 gene polymorphisms are associated with creative dance performance. *PLoS Genetics* 15(4): e1007908.

ההקשר הישראלי

גם ההוראה הפרטית של המחול בארץ מפותחת באופן יחסי למדינות אחרות בעולם. יש בארץ בתי ספר רציניים למחול מהם מגיעים רקדנים לתוכניות ההכשרה למורים למחול וללהקות המחול.

נראה שכדאי לאמץ לפחות חלק מעקרונות האיתור הרבי־שלבי.

נראה שהדבר החשוב ביותר בשלב הראשון הוא להתאים את המבחן המתוכנן לצורך ולמסגרת שבה רוצים לאתר ברוכי כישרון במחול. הדבר יגדיר לאיזה גיל מיועד האיתור וכן יקבע את ההיקף המדובר. יש לזכור שפיתוח מבחן טוב דורש משאבים רבים, ויש לבחון את העלות הזאת מול התועלת המבוקשת. בארץ רק ב-25% מכלל בתי הספר היסודיים לומדים מחול.